

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ-TESTÜLET.

FELELŐS SZERKESZTŐ: Rieger Imre.

Belmunkatársak: DR. BARTÓK ISTVÁN, SZIRJÁK ALBERT, DR. FERENCZI ZOLTÁN.

Megjelenik — július és augusztus havakat kivéve — havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt. félévre 1 frt 50 kr. Pályázatok s egyéb hirdetések peti soronként 5 krral számíttatnak.

E közlöny beltartalmát illetők a szerkesztőhöz (Lyceum-épület); az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — DEZSI LÁSZLÓ egyleti pénztárnok czimén — a kiadó hivatalba (Hidelve, Új-utca, 36. sz. a.) küldendők.

Tartalom: Ki készítse az iskolai épület-terveket? Dr. Bartók István. — Aesthetika az iskolában. Boga Károly. — Tárca: Az iszákosság, mint a nép nyomorának egyik oka. Paal Ferencz. — Irodalom: Történelmi tankönyvek. Fazakas József. — Vegyesek.

Ki készítse az iskolai épület-terveket?

Nálunk Magyarországon a sport az előkelőbb családok gyermekeinek mulatsága. Néha csak nem egész mániává válik s ha valaki helyteleníti, azt mondják: utánozni kell Európa civilizált népeit, az angolokat és francziákat. Részemről távol vagyok attól, hogy valami kifogást tehetnék a nemes sport gyakorlása ellen; mert ezt úzni az úzótól ismeret, tapasztalat és elhatározás kívántatik. De a sport üzéshez állatok, úgynevezett nemes vadak szükségesek, melyek mind inkább kevesbednek, úgy hogy ma a valódi vadász ritka jelenség. A bölények kivésztek, a medvék, farkasok, vaddisznók és szarvasok mind ritkábbak lesznek. A jelenkor vadászai be kell hogy érijék a félénk őzekkel, nyulakkal és foglyomadarakkal. Ezen szerencsétlen lényekkel nem kell viaskodni és a vadász ügyessége itt többé nem az erőben nyilatkozik, hanem az okos orv támadásban és gyilkolásban. A magasztalt Anglia fiai e hiányt és ennek ingerét az által pótolják, hogy a ravasz róka familia egyes tagjait idegen országból megvásárolják s a szerencsétlen állatot szabadon bocsátva hegyen-völgyön, árkon-bokron nem is gyalog, hanem lóháton csoportosan úzik s azt mondják, hogy e nemes sport a férfias erőt s bátorságot edzi.

Hazánkban a lóverseny s az újabb időben moderné vált, de megvetésre érdemes galamb lövészet a legkedveltebb sport nemek. Nimródjaink tehát hinárba kerültek, mert az ily sport tisztán csak idővesztegetés nincs ebben semmi léleknevesítő.

De van a mai napi sportoknak is egy nemes neme, Amerikának s különösen New-Yorknak jeunesse doré-ja, hogy tetterejét kimutathassa önkéntes tűzoltóegyleteket alapított, általánosan ismert e nemes, közjó-
ra törekvő és emberbaráti sport, hiszen át jött ez a tengeren, Francia-, Németország sőt mondhatjuk hála is-

ténnék hazánk csaknem minden valamire való községébe. Ma már e testületek nemcsak tűz esetén, hanem bármily szerencsétlenségnél önfeláldozással nyújtanak segédkezet embertársaiknak. Örömmel szemléljük az ilyen egyesületeket, melyek ünnepnapokon jelző sipokkal vagy néhol zenekarokkal vonulnak az utcákon le és fel. Ez szép sport, méltó a 19. ik századhoz.

De a kik Svájcba utaztak azt mondják, hogy van a sportnak még ennél is egy szebb neme, a magas hegyek és zöld tavak mögött, ha az utazó egy-egy barát-ságos községet pillant meg, rendszeren 2 palotaszzerű épület vonja a figyelmet magára s a kérdésre, hogy mi legyen ama két szép épület, rendszeren az a felelet: egyik az iskola, a másik egy hotel. Tény, hogy a világ egyetlen egy országában sincs a lélekszám arányát véve annyi iskola, mint ezen alpesi kis országban. A városok és falvak versenyeznek egymással, hogy minél szebb iskola épületei legyenek. A külsinnal czélszerű berendezés párosul. A tanító fizetése a munkához arányosított s néhol épen gazdagnak mondhatni. Svájcban az iskolai hivataloknak sok oly neme, mely nálunk fizetéssel jár, tiszteletbeli hivatal. A szép iskola épület szabadon áll magára körülte egészséges jó levegő s nem hiányzik mellőle a torna-hely s az iskola-kert. A belső berendezés tágas, a tanszerek kellők és czélszerűek. Szép, czélszerű és jó iskola, teremtése egyes helységek sport üzelve, mily szép, nemes sport, mennyivel többet ér ez a róka és nyúl hajhászásnál!

Hazánk városaiban és falvaiban nem vehetünk észre ily vetélkedést a jó iskola épületek előteremtésében; ha iskolát kell építeni, rendszeren hiányzik a kelendő hely. A mióta a közoktatási törvény meghozatott, iskolákat kell építeni, a régiiek, melyek többnyire a községek központján vannak, szűkek lettek, hely nincs, a terjeszkedés pénzbe kerül, a közterhek nagyok; a törvény követel, a nép zugolódik. Mit lehetne egyebet ten-

ni, talán a külvárosban van a városnak vagy községnek egy darab pusztá telke, ehhez még kell egy pár darabot szerezni, ez megint pénzbe kerül a zúgolódás újból okot talál, a hely távol van, de hiszen, ha a község nagyobbodik, a lakosság is a gyéribb külváros felé húzódik s így talán a távolság sém okoz valami nagy bajt. De az áldozat-kész nemes verseny hiányzik, nincs sport s a tulajdonos a hogy megtudja, hogy helyét iskola számára nézik vagy keresik, örvend a kedvező körülménynek. A törvény kényszeríti a községet iskola építésre s most az ideje eme kényszerít kétszeres vagy 3-szoros árak kivánásával kizsákmányolni; s abban valódi sportot űznek, hogy az ár a lehető legmagasabb legyen, semmit sem gondolva azzal, hogy egykor gyermekei vagy unokái nevelésben a méltányos árt százszorosan visszakaphatják. Ha történetesen megszerezte a hely, vagy talán kettő is van, legyen az kevésbé jó vagy alkalmas, a két hely közül az olcsóbb bizonyosan megvétetik és most jön az építési terv.

Az építési tervek sok hatóságnak a legkellemetlenebb dolgai. Lássuk csak sok helyt, kik folynak be ily terv elfogadására. Némely helyeken a tagok juristák; ilyenekből állanak a legtöbb gyorsan felvirágzó városok kommissziói; másutt egy meghatározott collegium, több vagy kevesebb tagból. A tapasztalat azt bizonyítja, hogy az intéző hatóságok minden építési tervet szent borzalommal fogadnak. Ezen borzalom oka és okozata csaknem minden esetre különböző. Nemcsak ezen kommissziók heterogen elemei nehezítik az ügyet, hanem sokszor a hatóságok tagjai is. Lássuk a kisebb és közép nagyságú városokban, kikből kell a hatóságoknak alakulni? Minden esetre juris-prudens emberekből. A korpus-juristából és a pandektából nem lehetett építési terveket is tanulni. Azon időkben, midőn még emez éltebb hatósági személyek akadémiai vagy egyetemi tanulmányaikat végezték, nem volt eme tanintézetek lecke-katalogusába a közegészségügy tanítása fölvéve s ha volt is valami ilyenféle, ennek tanulására nem volt sem érzék, sem vonzalom. Hiszen még most sem igen jó szemmel nézik az efféle intézkedést s azt mondják, minek szaporítani a tanulás tárgyait. De hagyjuk ezt hála Istennek, hogy a törvény most rendeli s a következő évtizedek meg fogják mutatni, hasznos volt-e vagy nem? Térjünk vissza az építési terv készítésére; a hatósági személyek között lenni kell egy építő mérnöknek is, ennek kötelessége megcsinálni azon tervet, s a technikai kivitelre utasítást adni. Az ülésekben ezt előterjeszti az, kinek hozzá kedve van s ha önként senki sem vállalkozik, akkor vagy a legidősebb vagy pedig a legifjabb testületi tagot bízzák meg a teendővel. Az előbeniek nagy része borzad minden újítástól, látva a régit, jónak hiszi, fő cél: a község érdeke, a község zsebe a mennyiben lehet kiméltesség. Ha az ifjabbnak kell tenni, ez már nem idegen az újítástól, de hiányzik előadásában s ajánlatában az, mi megint a dolgokban

sokat kell hogy nyomjon: a tapasztalat. Ha mindezen már keresztül esett a dolog, most jön az ár kérdése. Az építész-mérnök talán ezen is könnyít s ha az ár kellőleg le van szállítva, megkezdődik a kivitel. A tanítóknak, kik az iskola lét-kellékeit tapasztalatból ismerik, nagyon kevés szavuk van ehhez. Az tagadhatlan, hogy minden községnek iskolái beállítását a helyi körülményekhez kell alkalmaznia. Nem is hiányoznak e tekintetben utasító vezér-fonalak sem, jó iskola-építési tervezetek adattak ki Gönczy tanácsos ur által, és 1869-ben Németország számára Reklam tanár által is. Éppen ezeknek ismerete eredményezi, hogy sokan az építési kommissziók eljárásával nem lehetnek megelégedve. Az iskolák építési terveit nem szükséges, hogy csak juris-prudens hatósági személyek eszközöljék és vezessék. Az ily comissziók tagjai legyenek tanítók, orvosok és építő-mesterek. E 3 elemből összeállott testületnek ne jeleljenek csak egy helyet ki, hol építeni lehet és kell, hanem többet, s beadott szakszerű véleménye felett azután ítéljen a hatósági testület, de a vég eldöntésben nem kell elfelejteni, hogy a votumoknak nem csak számi, hanem nyomatéki értékük is van.

Ha így épülne fel minden iskola, akkor a jó nép nem zúgolódnék, mint most szokott, hogy minden az iskolára fordítatik, mert azt senki sem tagadhatja, hogy a tudomány hatalom s a tudásnak kára nincs, a tudatlanság kára pedig végtelen. Ámde a jó nép nem is zúgolódik igaztalanul, ha fillérei czéltalan építkezésekre, hiú külsőségre s talán még egészségtelen dolgokra is költetik el, úgy hogy pár év múlva újból szükségét kell pótolni, s talán újból olyanra adózni, mi a czélnak most sem felel meg. Mily nemes sport az, ha egy községnek minden adózó polgára arra törekszik, hogy lakó helye a szomszédot szépbén, nemesben és emberiben felülmulja.

Dr. Bartók István.

Aesthetika az iskolában.

(Folytatás.)

II.

Az aesthetikai nevelés elvei, eszközei, módjai.

Az ember lelki tehetségeit a nyilatkozás szempontjából három csoportra szokták felosztani: megismerő-, érző- és vágyó-tehetségekre. A szellemi életnek a Jóból, Igazból és Szépből álló háromságát a lelki tehetségeknél ezen csoportosításával párhuzamba állítva, úgy találjuk, hogy a megismerő-tehetségeknél az Igaz kutatása, a vágyó-tehetségeknél a Jó keresése s az érző-tehetségeknél a Szép felfedezése felel meg leginkább; a mikből kifolyólag az ismerő-tehetségek fejlesztése által első sorban az Igaznak, a vágyó-tehetségek művelése által főként a Jónak, s az érző-tehetségek képzése által leginkább a Szépnek teszünk szolgálatot.

De a miként a lelki-tehetségeknek három csoportra való osztályozása a világerő sem akarja az egyes tehetségek közötti különvátságot jelenteni: éppen úgy a szellemi élet irányainak, hatásainak Jóra, Igazra és Szépre való osztályozása sem a Jó, Igaz és Szép közötti elszigeteltséget akarja mondani. Mert hiszen a három irányban működő tehetségek mindannyian egy főtehetségnek (a léleknek) nyilvánulásai, elválaszthatatlan és egymásba fogódzó testvérek, mik közül az egyiknek létele és működése, a másiknak lételét és működését tételezi fel; éppen így a Jó, Igaz és Szép: a mi Jó, az ugyanakkor bizonyos fokban Igaz is és Szép is, s a mi Igaz, az egyszermind másodfokulag Jó is és Szép is, és a mi Szép, az egyuttal Jó is, Igaz is.

Ezen három eszme közül az emberre a legegyszerűbb s a legközvetlenebb hatása a Jónak van, mivel anyagiasságánál fogva az önérdeket ez közelíti meg leginkább s mert felfoghatása az értelemnek alacsonyabb fokán egyszerűbb lelki működés által is lehetséges, míg az Igaz és Szép, kizárva mindennemű önérdeket, már sokkal összetettebb lelki működést s az értelemnek jóval magasabb fokát tételezik fel. A gyermeknél a lelki működés az értelemnek alacsonyabb fokán kiválóan egyszerű lévén, az önzés e korában a fogékonyság először is csak a Jó iránt kezd ébredezni s gyors haladásban kifejlődni, az Igaz és Szép iránt csak akkor, a midőn az általuk feltételezett értelmi fejlettség a fejlődés további folyamán már bekövetkezett.

Tekintve a lelki tehetségeket: ezeknél is azt látjuk, hogy a gyermeki korban csakugyan a vágyó-tehetségek (Jó) működnek a leginkább és a legéberebben; az érző- és megismerő-tehetségek tevékenységét a Jó szolgálatában a vágyó-tehetségek foglalják le: az érzés (Szép) ekkor még anyagias színezetű s állandó és magasabb érzelmek keletkeztetésére teljesen képtelen, a megismerés is (Igaz) ezen korban az anyagiasság jellegét hordja magán s az okozatos és összekötő gondolkodásra még nagyon is gyenge.

Az összhangzatos nevelésnek első sorban is éppen ezt az aránytalanságot kell elenyésztetnie: a korábban fellépő vágyó- (anyagi) tehetségeknek kellő fékezése s a lefoglalt érző- és megismerő- (szellemi) tehetségeknek megfelelő után fejlesztése által. Az így elért arányosságban a tehetségek összhangzatos nevelésével tovább haladva, az értelmi fejlettségnek bekövetkezett magasabb fokán aztán, az önzés mind inkább csökkenvén, a Jó eszméje mellé szövődni kezdenek az Igaz és Szép eszméi is.

És csak ekkor kezdhető meg az öntudatos aesthetikai nevelés, tehát csak akkor, ha a lelki (összes) tehetségek, alapos és összhangzatos nevelés által, a Szép felfoghatásához feltételezett összetettebb lelki működésre már képesítve vannak; ellenkezőleg ugrás és kapkodás áll be. De nehogy félreértessünk! Tény ugyanis, hogy még mielőtt az értelmi fejlettségnek ezen maga-

sabb foka bekövetkeznék, az aesth. nevelés már azelőtt kezdetét veszi a szoktatásban és a példaadásban; a szoktatás és példaadás azonban, éppen bizonyosságul a fentebb mondottaknak, a magasabb értelmi fejlettséget nem tételezik fel, a gyermek öntudatosságát nem követelik meg.

A népiskolai nevelés-oktatás a beszéd-értelemgyakorlatokban birja kezdő fokát; s itt, a hogy az egyes tárgyak, jelenségek, képek, szólás formák megismertettek, a hogy tehát a gyermek értelmi fejlődésében az első fokozat túlhaladtatt: az aesthetikai képzés első fokozatát is megkezdhetjük a színekben, hangokban, alakokban, rendben, tisztaságban, stb. nyilatkozó Szépre való rövid és tapintatos utalással, intéssel s tetszésünk nyilvánításával. A gyermekben ez által a színek, hangok, alakok, rend és tisztaság iránti vonzalom ébredni kezd, a mely a fejlődés további folyamán az azok iránti kedveléssé fokozódik. Tovább menve, az értelmi fejlettség emelkedésével az összhangban, alaktökélyben, csinban, egyszerűségben s az arányosságban, stb. nyilatkozó Szép elemeinek felfogatása is lehetségessé válik; s ott, a hol a beszéd-értelem-gyakorlatok önálló tárgyakra oszlanak, tehát az elemi népisk. III. osztályban, az aesth. képzés is a tárgyakra való oszlással önállóbb színezetet s erősebb alapot nyer.

De a nagyszerű, fenséges és művészeti Szép iránti lelkesítés az értelmetlen gyermekeknél létra nélküli erőszakos emelés, egy nagy úrnek veszélyes átugrása lenne, mivel az ezen Szépben rejlő eszme felfogására a gyermeki értelem még teljesen erőtelen. A bíráló értelem s az alapos ítélet, mely az ilyen Szép méltatása által feltételeztetik, a fejletlen gyermeknél még sejtlemképpen sincs meg, hiányzik teljesen. Az ilyen aesth. nevelés az u. n. alakoskodásban, felületességben termi meg a beteges gyümölcsét.

Tehát az aesth. nevelésben főelvek: alaposság, fokozatosság!

A tudósra sokkal közvetlenebb s mélyebb hatása van a tudományok igazságaiban nyilatkozó Szépnek, mint péld. a képző-művészetek bármely ágának, a tudós az akadémiai felolvasásban vagy egy felfedezés titkaiban teljesebb és mélyebb gyönyört talál, mint péld. a színházaknak akár a schakespearei előadásaiban. A művész meg nagyon természetesen a művészet ágaiban nyilatkozó Szép iránt sokkal éberebb és közvetlenebb érzékkel bír, mint péld. a tudomány vívmányai iránt. S így áll a dolog a nemzetgazdászokkal is. . . . Kit kit a saját életkörüben mutatkozó Szép érdekel első sorban s a saját életkörüben keletkező gyönyör hat meg leginkább.

De, mert a népiskola épp úgy szolgál a tudománynak, mint a művészetnek (!) s épp úgy a művészetnek, mint a nemzetgazdászoknak: a népiskola aesth. nevelésében nagyon ferde, egyoldalú s tehát veszélyes eljárás lenne, ha csak egy bizonyos irány szolgálatában képez-

nők a növendékek szép-érzékét s gyarapítanók szép-érzelmeit. Az egész ember nevelése lévén a népiskola célja, a szépségeti nevelésben is egyetemességre, általánoságra kell törekednünk.

Tehát főelv: egyetemesség, minden oldalúság!

A legnagyobb aesthetikusok igyekezzenek bebizonyítani péld. egy szobrászati mű-remek szépségeit, ha a szobrot nem láttuk, ha az általa kifejezett eszme hatását lelkünkre nem éreztük: a bizonyítás, bármily alapos és érves legyen különben, vajmi keveset fog elérni, a legtöbbször éppen semmit. Hiába magyarázza akárki is Párizs városának szépségeit, a Niagarának nagyszerűségét, egy virányos hegyoldalnak természetadta szépségeit, egy költészeti mű-darabnak tökéletességeit; ha Párizs városát, a Niagarát s a virányos hegyoldalt nem láttuk, ha azt a költeményt nem olvastuk: az a magyarázat alig lesz egyéb elhangzó szóbeszédnél, a kedélyt csak kevéssé érintvén. Hiába beszélünk a jótékony-ság, részvét, hazaszeretet, barátság, önzetlenség érzelmeiről s az ezekben és a rendben és tisztaságban mutatkozó Szépről; ha nincs, a hol a gyermek mindezt megjelenítve és gyakorolva láthatná: beszédünk, magyarázatunk a még értelmetlen gyermek szép-érzékének fejlesztésére s szép-érzelmeinek gyarapítására alig lesz több eredményű a semminél.

De mindez nem azt teszi, hogy tehát péld. Párizs városának a szépségeit — csak azért, mert a növendék nem látta — meg se említsük; hanem csak azt, hogy mindenütt és mindenkor szemléltessünk, közvetve vagy közvetlenül, valóságban vagy képben. Közvetve szemléltethetünk összehasonlítások, már ismert tárgyakra vagy dolgokra való utalások, felelevenítések, társítások által; a képben való szemléltetésnél irányadóul a hűség s magának a képnek is tökéletessége szolgáljon.

Szemléltetés nélkül lehetetlen a Szépet felfogatni.

Olyan valami, a mit nem éreznünk, nem ébresztheti fel bennünk a Szép gyönyörét, nem idézheti elő a szép-érzelmet. A Szép valójában csak akkor hathat, ha hatása közvetlen, közvetlen hatása pedig csak akkor lehet, ha szemléltetjük.

Tehát főelv: a szemléltetés!

Megfelelőleg a szellemfejlődés fokozatának, a recepczió, reprodukció és produkció lélektani egymásutánjának, éppen a szemléltetés elvéből kifolyólag: az aesthetikai nevelésben s első sorban talán éppen ebben előbb jön a szemléltetés s csak azután az elvonás. Te-

hát a szép-érzék fejlesztésében a nevelési eljárás alakja — induktív; a minthogy az másként nem is lehet.

A ki a csillagos éjszaka gyönyörét érzi, az ezen gyönyör által egyszersmind tartós ösztönt is nyer arra nézve, hogy a csillagos éjszakát, a már érzett gyönyör ismétlődése és fokozódása végett, másszor is és többször is szemlélje. A szép tájék által előidézett gyönyör a szép tájéknak mentől többszöri felkeresésére sarkall. Egy szép festmény szemlélete a nyújtott gyönyörrel egyidejűleg a szép festmények mentől gyakoribb nézésére s aztán követésére adja meg a vágyat. A költemény által szült gyönyör a költemény szépségeinek mentől többszöri élvezésére ösztönöz. És így tovább: a szobrok, ének- és zenedarabok is. . . . A színház által nyújtott élvezet hány de hány embert tesz színházért rajongóvá! A hazaszeretet, jótékony-ság, önfeláldozás, az erényesség, szorgalom s tisztaság, stb. tényeit, példáit látva: az általuk okozott gyönyör hatása folytán bennünk a magasztos lelkesedésnek egy bizonyos fokú tüze gyúlad fel — ösztönt, ellenállhatatlan ösztönt adván, hogy hasonló szép cselekedeteket mi is véghez vigyünk.

De ezek mellett még azt is tapasztaljuk, hogy a csillagos éjszaka, szép tájék, a festmény, ének, költemény, a zene, hazaszeretet és a jótékony-ság, stb. által okozott gyönyör a megosztás által, ha t. i. azt velünk együtt mások is és másszor is élvezik, nemcsak hogy nem csökken, de sőt a közösség tudata által éppen fokozódik.

Világtörvényé, tér és idő által nem korlátozott magasztos hatalommá, az általános és erkölcsi nevelésben ellenállhatatlan hatású tényezővé, ezek a tulajdonságok teszik a Szépet: az önzetlen gyönyör okozása, a követésre való ösztönzés s a gyönyörnek az ismétlés és a közösség tudata általi fokozódása.

Az aesthetikai nevelés fontosságának ismétlése mellett, ezekből elvképpen még az is következik, hogy a Szép szemlélésére s felfogására mentől többször s társaságban mentől többeknek kell alkalmat adnunk.

De az itt elmondottakból még az is következik: hogy az aesthetikai nevelés eszköze: a szép-érzék fejlesztésére, az ízlés nemesítésére s a szép-érzelem gyarapítására — maga a Szép.

(folyt. követ.)

Boga Károly.

T Á R C S A .

Az iszákosság, mint a nép nyomorának egyik oka.*)

Tanítók előtt nem maradhat közönyös az a nagy fontosságú társadalmi kérdés, mely a napokban foglal-

*) Felolvasatott a kolozsmegyei tanító-testület -központi körének f. évi febr. 22-én tartott gyűlésén.

koztatta nálunk a képviselőházat. Arról volt szó, hogy az iszákosság, kivált a köznépnél, ijesztő mérvben terjed, s minő intézkedésekkel lehetne annak gátat vetni, s a népet e káros szenvedélyéből eredő testi, lelki és vagyoni sülyedésétől megmenteni?

A hazai lapok nem mulasztották el e nagy kér-

désben részint a közvéleménynek adni kifejezést, részint felhívni és tájékoztatni a közönséget. A mostohább körülmények között élő néprétegre nézve bizonyítva a közvéleményt tolmácsolja az egyik fővárosi lap, midőn ezeket írja: „A korcsma a nagy népvészthely. Anyagi és erkölcsi tönkrejutást idéz elő. Egész vidékek jutottak koldusbotra az iszákosság miatt. Többé nem csak a bor, de már a pálinka is gyilkolja népünket. A magyar ember eddig csak bort ivott, most már a butító pálinkára szokik. A bort drágává tette a regale, ihatatlanná a csapláros. A szeszgyárak ellenben szaporodnak. A pálinka olcsó, s ha akárhogy keverik is vízzel, spiritussal, részegítő marad. A terjedő iszákosság nem csak vagyont pusztít, de most már embert és népjellemet is irt. A bűnügyi statisztikának elrémítő adatakat szolgáltat a csapszék. A súlyos testi sértések, emberölések kilenczven perczentje korcsmai verekedésből származik.“

A kedvezőbb megélhetési viszonyok között levő vidékek sem maradtak már e veszélyes ragálytól megkímélve. Valamint nincs már hazánkban egy községe is, a melyben pálinkát ne lehetne kapni, úgy nincs egy is, a melyben a pálinka ital áldozatait — egészségi, erkölcsi vagy vagyoni tekintetben — föl ne lehetne találni.

Hogy az iszákosság s ennek hű kísérője, a nyomor csakugyan oly megdöbbentő mérvben van már elterjedve, hogy joggal tekinthető országos bajnak, eléggé bizonyítja az, hogy maga a képviselőház látta magát kényszerítve az egyéni jog és szabadság megszorításával is országos törvényről gondoskodni, mely a részegítő italokkal való visszaélést legalább a szegényebb néposztálynál a lehetőleg korlátozza.

De a törvény magára még nem elég. Ha a társadalom értelmesebb és humánusabb tagjai nem szövetkeznek s közös erővel segélyül nem mennek: a holt betű keveset ér.

Mielőtt még ez ügy az országgyűlésen tárgyalás alá került volna, a vallás és közoktat. miniszter úr már felhívta volt a kir. tanfelügyelőségek útján a tankerületek összes néptanítóit arra, hogy a népet rossz és káros szokásainak elhagyására buzdítsák, a gyermekeket pedig a mételytől már jóelőre óva-intsék, s így a pálinka ivás bűnének terjedését legalább a jövő nemzedékre nézve korlátozzák.

„Gyakran hangsúlyoztam, — mondja a miniszter úr az említett körrendeletében — hogy a népoktatás főfeladata a nép erkölcsiségének s ez által anyagi és szellemi jóllétének emelése. E cél elérésének, vagy legalább megközelítésének többféle akadályai vannak, de nem utolsó sorban áll ezek közt a tulságos pálinkaivás, mi a nép alsó osztályainál nagy mértékben kezd elterjedni hazánk majd minden vidékén, s a hol nagyobb mérvet ölt, ott a népességet testi és lelki elcsúszással és vagyoni elpusztulással fenyegeti. E hajlam terjedését megakadályozni, vagy legalább annyira korlátozni, hogy a mértéktelen pálinkaivás az emberek

egészségét tönkre ne tegye, az állam, társadalom, sőt az emberiség érdeke. Nem czélom, s nem is lehetne e helyt az eszközöket mind elősorolni s azok alkalmazása módját elemezni, melyek e czélra alkalmazhatók, s melyekre nézve társadalmi és állami intézmények is hatással lehetnek s közreműködhetnek; ez úttal csak azt akarom fölemlíteni, hogy ez irányban hatni mindennek fölött a lelkészek és tanítók vannak hivatva.“

Hogy a miniszter úr a nép súlyedésének és elnyomorodásának meggátlását czélzó törekvésénél első sorban a lelkészekre és tanítókra gondolt, reánk, tanítókra nézve kétségtelenül megtisztelő, mert bizonyítéka annak, hogy már a néptanítószó sem tartatik társadalmunkban egy olyan magával jötehetetlen osztálynak, a melyre szellemi, erkölcsi és anyagi szegénységénél fogva semmi fontosabb kérdésnél számítani nem lehet, hanem elősmertetik olyan tényezőnek, mely a nép felvilágosításának nagy munkájában első sorban hivatandó fel a közreműködésre.

Az értelmi osztály képviselője a nép között a pap és a tanító; ezek vannak már állásuknál fogva is leginkább hivatva arra, hogy a köznéppel is érintkezzenek, s reá felvilágosítólag és javítólag hassanak. Ezek a szószólói a népnél a vallásos és humánus műveltségnek. De meg másfelől, kinek is lenne több módja és alkalma megismerni a nép bajait, tévelygéseit, káros szokásait és szenvedéseit, mint a papnak és tanítónak?!

Ha tehát a tanító-egyletek a magok gyűlésein alkalmilag egy-egy ily nagy társadalmi kérdést is tárgyává tesznek értekezésüknek, bizonyítva nem végeznek haszontalan munkát, s nem vádolhatók azzal, hogy valami országos politikát űznek, a mit nem rájuk bízta. Minden oly társadalmi kérdés, a mely a népet közvetlenül érinti, egyszersmind a néptanítót is érdekli. Igaz, hogy egy ily országos feladat nagyságához képest egy néptanító ereje és hatásköre nagyon csekély, de a saját községében még sem kicsinylendő, sőt normális viszonyok között a lelkészé után a népnél a leghathatósabb lehet. Az ország pedig egyes községekből áll.

Tárgyunkra vonatkozólag a Néptanítók Lapja f. é. 1-ső és 2 ik számaiban „A szesz italok befo-lyása az egészségre és a társadalomra“ című cikkeiben eléggé szakavatott, tüzetes és kimerítő ismertetést hozott, s talán elég is lenne egyszerűen az ott elmondottakra hivatkoznom, s tételeimet azonnal tárgyalás alá bocsátanom. De abban a véleményben vagyok, hogy a dolognak minél több oldalú megvilágítása s a felismert igazságoknak minél gyakoribb ismétlése nem hogy felesleges volna, de éppen szükséges akkor, ha ismeretünket meggyőződéssé akarjuk érlelni s a kérdés megoldásában erőnk és hatáskörünkhöz képest magunk is tevékeny részt akarunk venni. Legyen szabad ennél fogva a tételek megvitatása előtt némely idevonatkozó adatokat előre bocsátanom. Nem lehet czélom ujdonságokat és eredetiségeket mondani sem a nagy

frázisok készletét felhalmozni, a melyekkel talán a népet rossz szokásaitól elriaszthatni véljük a nélkül, hogy magunk komolyan vennők, s igaz-voltukban hinnénk. Sőt inkább azon igyekeztem, hogy oly szerzők műveiből vegyek át minél több adatot és kifejezést, a kiknek mind szakértelme, mind igazság-szeretete kezeskedik nyilatkozataik helyességéről, igaz-voltáról és túlhajtás nélkül való tárgyilagosságáról.

* * *

Mindazon italnemek, a melyeket az emberek a föld különböző tájain használnak, a szerint, a mint a test táplálására szükségesek, vagy nem, két csoportra oszthatók. Szorosabb értelemben csak a vízről mondhatjuk azt, hogy az élet fenntartásához mulhatlanul szükséges, a többieket inkább az élvezeti szerekhez kell számítanunk. És miben áll az általuk okozott élvezet? Abban, hogy az idegrendszerre izgatólag hatnak.

Sajátságos jelenség, hogy a föld bármely vidékén élő népnél találhatni valamiféle üdítő vagy bódító szert melyek közül némelyek étel vagy füst alakjában, (mint pld. az opium), de a legtöbb mint ital van az élvezők-nél használatban.

Mindegyikhez a szükségeltető anyagot kezdetben maga a vidék szolgáltatta, s az emberek mintegy ösztönszerűleg rájöttek azon módokra, a melyekkel belőlök élvezeti, azaz idegizgató italokat készíthetnek. Némely helyt arra alkalmas növények leveleiből, más helyt boggyóiból, gyümölcsseiből, más helyt az állatok tejéből készítnek maguknak élvezeti italt. Az a tapasztalat, hogy régi idők óta és a föld minden vidékén, a miveltség bármely fokán álló népeknél találtak valami efféle élvezeti szert, azon gondolatra vezethet, hogy ennek valami mélyebb élettani okának kell lenni, a mit a physiologia még eléggé kimagyarázni nem tud.

Az élvezeti italokhoz az anyagot majdnem kivétel nélkül a növény-ország szolgáltatja. Elkészítés módjuk a legtöbb esetben forrázat és erjesztés által történik. Kezdetben mindegyik a maga eredeti hazájára szorított, de később, a mint előállításuk módja tökélyesbült s a forgalombahozás eszközei szaporodtak, folyvást mind nagyobb tért hódítottak s napjainkban már a kiválóbbak az egész föld kerektségén ismeretesek. A thea, kávé, bor, sör, pálinka különböző fajtái a világ mind az öt részén el vannak terjedve. Óriási az a forgalom, a mit ezekkel űznek; úgy hogy találóan nevezték el az ezekkel való élvezetet mesterséges élet-szükségletnek.

Azon anyagok termelésére nézve, a melyekből készülnek, mint szintén a készletben levők fogyasztására nézve is nincsenek éppen pontos adatok, de a statisztikusok minimális számítása is óriási összegeket mutat ki. Így például a khinai theából 2240 millió font, a kávéból 12 millió mázsa, a cikorjából, matéból (paraguayi thea) stb. hasonlólag több millió mázsa, úgy hogy 3—4 száz millió fontra tehető az a nyers anyag, a mit

évenként csak forrázat útján készült italainkhoz felhasználunk.

Hasonló óriási arányokban találjuk a szesz italok termelését és fogyasztását is. Így például a sörből egyedül Németország évenként 30 millió vedret állít elő. Európa évi bortermelését 130 millió hektoliterre teszik, melyből csupán Franciaország 46 milliót termel, (Ausztria és Magyarország együtt 20—22 milliót) nem értve ide a nem szőlőből készült borokat. A pálinka sem marad el társaitól. Európában esztendőnként 1500 millió liter szesz állittatik elő, melynek egy részét ipari s más hasonló célokra használják ugyan fel, de a sokkal nagyobb részt megisszák.

Ha már ezen általánosan elterjedt élvezeti italoknak az emberi szervezetre gyakorolt hatását vizsgáljuk, úgy találjuk, hogy azok üdítő tulajdonságukkal ha hasonlítanak is egymáshoz, de további hatásukat tekintve nem tehetők egy sorrendbe. Ugyanis a fűszeres italok, a thea és kávé, módjával használva, élénkítnek, a szellemi tevékenységet fokozzák, nagyobb adagban az idegek ingerlékenységét emelik, erős szívdobogást, makacs álmatlanságot okoznak, de nem részegítnek; a szesz italok ellenben, mint a bor, sör, pálinka, ha kezdetben vidámitólag hatottak is, de e határon túl élvezve megzavarják az agy rendes, józan működését, rosszulétet, kábulást okoznak, s önkivületi állapotba sülyeszítik a szervezetet.

A szesz italok kábító hatásukat mindnyájan ugyanazon közös alkatrésznek köszönik, és ez az alkohol (szesz, borlél), mely az erjedés alkalmával képződik a megerjesztett növény-anyag cukortartalmából. A tiszta alkohol súlyra nézve könnyebb folyadék, mint a víz, (specif. sulya 0.79). Minden körülmény között mohón egyesül a vízzel; képes a vizet a levegőből, növényi és állati testekből kiszívni s magába venni. Valószínűleg ezen tulajdonságának kell leginkább betudnunk azt, hogy a test szerveiben összehúzó, égető érzést okoz. Teljesen vízmentes alkoholt nagyon bajos lenne eléá-lyítani, több vagy kevesebb vizet mindig tartalmaz, a melyet a vegyésznek is csak hosszadalmas és fáradságos módon sikerült elválasztani. De ily egészen tiszta állapotában nem is volna iható; sőt azon concentratiookban is, a minőkben előfordul az erős borokban és pálinka-nemekben, a test belseire maró hatással bír. Az italok mindegyikében tetemes mennyiségű vízzel van felelesztve s bizonyos illatot, meg zamatot adó anyagokkal van keverve.

Legkevesebb alkoholt tartalmaz a sör. Száz térszében a szesztartalom a könnyű sörökben 1 vagy 2 százalék, a bajor sörökben 3, a legerősebb angol sörökben (ale, porter) 7, sőt 10-re is felmegy. A könnyű asztali borokban a szeszrész kevesebb, mint az erős sörben, de a jobb boroké felemelkedik 15—20-ig, sőt a Portó, meg Madeira borokban 24%-ig is. (A tokai asszu 17% alkoholt tartalmaz). Aránytalanul több al-

koholt találunk a pálinka-féle italokban; már a közönséges pálinkában is 48—50%, de van oly erős rum, melynek szesztartalma 77 százalékra is fölmege, tehát alig egy negyede az, a mi nem spiritus. Leginkább ennek kell tulajdonitanunk a pálinkaital veszedelmét. Minél több valamely italban az alkohol, annál kevesebb adag elég belőle arra, hogy az idegek és az agy rendszer munkáját megzavarja.

Szeszes italainkra általában azt jegyzi meg egy író (Engel) hogy „több országban, különösen Európa északi részeiben a pálinkát, mint ideg-izgató szert, némileg a tápszerekhez számítják; mint ilyen a bor és sör mellett áll. Azonban mind a három italnak meg van a maga saját jellemző hatása a szervezetre, mely a szellemi életre mélyen behat s fennen hirdeti, hogy e szeszes italok egyebek, mint csupán alkoholnak keveréke vízzel. A hol egyike ezen italoknak honos, a népen megláthatni bélyegét. A bornak és sörnek meg van a maga hazája, a pálinka kozmopolita, az egész világon otthon érzi magát, hasonlóan némileg a zsidókhoz.“

Legnemesebb szeszes ital a bor, mely eleveníti a szellemi erőket a nélkül, hogy mértékletesen élvezve, károsan hatna a test bármely szervének működésére. A sör akármelyik neme is utána áll a bornak. „A sör — mondja Dr. Erismann, — abban különbözik a többi szeszes italoktól, hogy kevés benne a szesz, és hogy valóságos tápláló anyagok is vannak benne; csak hogy a sörben levő tápanyagok mennyisége koránt sem oly nagy, mint némelyek képzelik; a leghatalmasabb sör-ivó is nehezen kapja meg a sörből a naponként szükséges légenynek (nitrogen) csak huszadrészét is.“ Kisebb mértékben használva csaknem közönyös a lélekre éppen úgy, mint a testre, (kivéven ha valamiféle maszlagosító anyagokkal vegyítik, a melyek bódítanak) de tisztán, mint kellemes és üdítő ital, megérdemli, hogy gonddal készítették és élveztessék.

Legaló fokon a pálinka áll. Ebből a leghitványabb is két annyi alkoholt tartalmaz, mint a legerősebb bor. Azonban el kell ismernünk, hogy vannak körülmények, a midőn kis adag izgató szertől gyors és nagy hatást kívánunk; ilyenkor jó szolgálatot tehet egy kis pohár pálinka. „Igaztalanság volna — mondja Dr. Erismann, — tagadni a mértékletes pálinka ivás hasznát olyan perczekben, mikor szokatlan erőfeszítésre, kedvvel dolgozásra, vagy emelkedett kedélyhangulatra van szükség, mint péld. a katonák hosszabb gyaloglásakor háborus időben, vagy kedvezőtlen éghajlati viszonyok közt végzendő nehezebb munka mellett, stb.“ Csak hogy az a nagy baj, hogy hamar szokássá s a szokás második természetévé válik, s a ki megszokta, használja akkor is, ha hasonló kényszerítő körülmények nincsenek jelen.

Egyáltalán téves nézet az, hogy a szesz erőt ad. Ha a testben nincs erő, a szeszből nem kap. A szeszes ital csak a meglevő erőt bírja tevékenységre ingerelni,

de nem a hiányzót pótolni. Erre vonatkozólag Liebig egyik értekezésében, mely az ételek tápláló értékéről szól, tájékozó magyarázatot ad. Szerinte valamennyi élvezeti szer az idegekre hat, s némelyik oly módon, hogy fokozni bírja az ellenálló képességet a külső zavarokkal szemben. E hatások természetesen különbözők az izgató szer minősége, mennyisége és a test állapota szerint. Némely élvezeti szer valószínűleg pusztán csak jelző, mely tudomásunkra juttatja, hogy mikép áll a dolog testünk belsejében. Ugyanis az ember a maga teste belsejéről mit sem tud; nem tudja, hogy gyomra, tüdője, szíve van, vagy hogy a belső része meleg, (a mikor tudja, azaz érzi, akkor már az illető szervben valami baj van). De vannak bizonyos állapotok, a midőn hideget érzünk bensőnkben a nélkül, hogy a test hőmérséke csökkent volna; máskor meleget a nélkül, hogy valóban fokozottabb lenne. Ezek az érzések már magára az idegrendszerre vihetők vissza s oly állapotra mutatnak, a melyben nem másutt, hanem az idegekben kell a változást, a zavart feltételeznünk. Az érzés csak hirtelölje az egyenetlenségnek, mely ha csekély és múlékony, némely élvezeti szer által gyorsan megszüntethető, ha pedig tartós, akkor betegségnek a jele.

„Egy csésze leves, — mondja tovább Liebig, — gyakran erősítő hatása, nem azért, mintha alkatrészei erőt fejlesztenének ott, a hol nincs, hanem azért, mert idegeinkre úgy hatnak, hogy mi meglevő erőnknek tudomására jutunk s érezzük, hogy azzal az erővel rendelkezhetünk. A gyengeség érzete, mely szintén idegbeli hatás, ekkor aztán csökken, vagy éppen elmúlik. Valódi gyengeségnél a húsleves nem hat erősítőleg. Az ember tevékenysége azonban függ az idegek hangulatától, s így felfogható, hogy oly dolgok, a melyek az idegek állapotára hatnak, szükségessé válnak az emberre nézve azon számtalan követelmények között, a melyek az életben reá hármanak; szükségessé válnak azért, mert az embert akarásra, erőkészletének felhasználására ösztönzik; befolyást gyakorolnak arra, hogy csekélybe vegye az ellent-állásokat, keresztül törjön oly akadályokon, vagy ellentálljon oly külbefolyásoknak, a melyeket különben kikerült volna. Egy pohár bor, (itt is a Liebig szavait idézem) hasonlóképen valami külső testi fájdalom, egy pár pof, vagy egy néhány vessző-csapás, ez utóbbi különösen gyermekeknél, az ideg hangulatát illetőleg gyakran csodákat mivel.“ —

Ennek az izgató, tevékenységre ösztönző hatásnak kell tehát tulajdonitnunk, hogy az emberek a szeszes italt erőt adónak, nagyobb mértékben az étvágy csillapítójának vagyis kielégítőjének, tehát tápszernek tekintették. Valamint nem tápszer a lónak a sarkantyú és az ostor, noha némelykor a végkimerülésig fokozhatni velők erejének kifejtését: éppen úgy nem tápszer az embernek a szesz, bármennyire fokozza is a test erélyét s látszassék pótolni a tápszerek hiányát.

A tiszta alkohol 3 elemből, t. i. széneny, köneny és élenyből áll; ez utóbbiból igen keveset tartalmaz, s

még tetemes mennyiséget képes magába felvenni, a midőn aztán szénsavvá és vízzé bomlik, s ez által meleget fejleszt. Az a kérdés, hogy ez az elégségi vegyfolyamata vajjon az állati testben is végbe megy-e, s abban is fejleszt-e az alkohol meleget a nélkül, hogy rombolna? A zsir, vagy olaj, midőn égetjük, az által, hogy vegyül az élennyel, meleget ad. Ha az a zsir, vagy olaj-mennyiség a testünkbe jut, akkor itt ég el, természetesen sokkal lassabban, de végeredményben a kifejlődött meleg ugyanannyi. Tudjuk, hogy a lappok, eszkimók temérdek halzsirt, olajat, faggyút esznek eledeleik mellett, mert nekik nagyon sok belső fűtő anyagra van szükségük, hogy testüket a megfagyástól megmentsék. A mi eledeleink egy tetemes része is, — mint a keményes, zsiros, cukros rész — meleg fejlesztésre szolgál testünkben; ha már e célnak a szeszes ital megfelel, akkor e tekintetben tápszernek, hanem is szövet-alkotó, de melegítő tápláléknak tartható.

Noha e kérdést illetőleg a kísérleti vizsgálatok még nincsenek teljesen tisztába hozott eredménnyel jutalmazva, s az emberi test életműfolyamában még sok a megfejtetlen titok, de annyit tapasztaltak, hogy a bevett alkohol-mennyiség egy része a tüdőn, veséken s a bőrön át változatlanul takarodik ki, más része felbontatlanul marad a testben másfél napig is, s csak igen kis rész ég el szénsavvá és vízzé. Tehát nem annyira meleget fejleszt a test szöveteiben, mint inkább a meleg érzetét költi fel az idegekben.

Az eddig mondottak után kijelölhetjük már azt a határt, a meddig a szeszes italok jótékony hatása terjed, s felállíthatjuk azt a mértéket, a mennyire azokat becsülnünk lehet és kell. „A szeszes italok kis mértékben ivása az emésztést elősegítő ingerül szolgál a gyomor s a bél nyálka-hártyájának, kissé fokozza a szív-működését, kitágítja a bőr edényeit, fokozza a melegség és erő érzetét, erőlyesebbé teszi a mozgásokat s gazdagabbá a képzelődést. Azonban e vidám kép, mely az agyvelő izgatottabb működéséből származik, igen sötét színezetűvé változik, ha a kellő határon túl hajtatik az élvezet. A vidám izgatottság időszakát, mely a szellemet elevenné tette, a nyelvet megoldotta, csakhamar a testi és lelki erőtlenség és gyámoltalanság azon ismeretes jelenetei váltják fel, melyeket a nagyon részeg emberen láthatunk. Helytelen volna azonban azt következtetni, hogy a szeszes italokat mérsékelten s időszakonként is élvezni káros volna.“

„Teljesen színtelenné változnék az egész emberi élet — mondja tovább Dr. Erisman — ha a gyöngyöző bornak és a habzó, csflapító sörnek mérsékelte élvezetét is elítélnők. Akkor, hogy következetesek legyünk, mindent kárhóztatni kellene, a mi az idegrendszert egyidőre felizgatja, tehát a kávé és a theát is, — sőt a szellemi élvezeteket is.“

A ki ezek szerint rendes körülmények között, jó tápláló eledelekkel él, nincs mit tartania attól, hogy a

szeszes italok mérsékelt élvezete káros hatással lenne szervezetére; sőt vannak körülmények, midőn orvoságnak tekinthető, tehát éppen szükséges. Nem ok nélkül nevezték a költők már régóta a bort az öregek tápláló tejének. Önként értendő, hogy kivételt képeznek azon esetek, midőn valakinek természete nem tűri, vagy vértolulásokban, szív- s más hasonló szervi bajokban szenved; vagy másfelől, ha a szeszes ital az egészségre kártékony anyagokkal meg van hamisítva, azaz: meg van mérgezve.

Igaz, hogy a thea, kávé, húslé bizonyos mértékben pótolhatják a szeszes italt, de nem helyettesíthetik. Az ugyan felette kívánatos volna, hogy a pálinkát, mint élvezeti italt, vagy a hol éppen nemzeti itallá lett, onnan mielőbb szorítsa ki a sör, vagy a jó falusi azaz könnyű és tiszta, nem mesterkelt és nem spiritussal erősített bor, mert ezekkel nehezebben lehet visszaélni. A pálinka azért oly veszedelmes ital, mert aránylag legolcsóbb, temérdek alkohol tartalmánál fogva hirtelen hat, s kisebb adag elég belőle, hogy az agy működését elkábítsa és mielőtt a gyomor érezné, hogy betelt, azaz jól lakott vele, már az ész kiejtje kezéből az önuralom gyepelőjét. A mámoros fej nem tud többé mértéket tartani. Mint a hogy a nép szokta magát kifejezni; a pálinka olyan bűbajos ital, hogy a ki bele nyalint, nem tudja többé kihúzni a nyelvét belőle.

Azonban bármelyikféle szeszes itallal vissza lehet élni. A ki az általuk okozott mámoros állapotot tartja legfőbb boldogságának, s minden alkalmat felhasznál, hogy idegrendszerét ebbe az állapotba beleerősokolja, annál az ital utáni vágy szenvedélylyé válik; s az ilyen szerencsétlennek a sör vagy a bor már nem is elég erős, a pálinkához kénytelen fordulni, hogy elesigázzott idegeit felizgassa.

„Akkor válik a szeszes ital bárkire nézve is méreggá — mondja Dr. Erisman, — s romboló hatása akkor áll elé, ha a vele visszaélés állandóvá lett, ha valaki nem is ismer más állapotot, csak a mámort és az utána következő csömört; vagy ha folytonosan korcsában ül és még sem tudja magát leinni; ha az éhség és nyomor, vagy a legyőzhetlen szenvedély annyira vitte már, hogy ivás közben elfelejti az evést s összezsugorodott gyomrát nem a szükséges táplálék bevétele által elégíti ki, hanem a szesz ivása által igyekszik megcsalni.“

Ekkor tárul előnkbe az a sötét kép, a melytől minden gondolkozó ember megdöbben, a melynek nem csak főalakja szánandó, de egész háttere és minden részlete elszomorító.

Az egészségtan és életműtan írói mindnyájan egyet értenek abban, hogy a szeszes italokkal való visszaélés következményei végzetesek lehetnek az illető egyénre, annak családjára sőt egész nemzedékére nézve is.

„A szesz nem tápláló anyag, talán csökkenti egy kissé a zsir felbomlását a testben, de ez a kimélő ha-

Melléklet a „Család és Iskola“ 6-ik számához.

ás igen jelentéktelen; az erő érzetét, melyet múltólág felébreszt, a testben a nélkül is meglevő erőkézsletből veszi; s végre is csak abban van az alkohol az iszákos embernek segítségére, hogy ez tulajdon sírját gyorsabban ássa meg. A folytonos bélhurut által megzavarja az emésztést és a táplálkozást; veszedelmes zsírlerakódások történnek minden szervben, a mi ezek rendes működését akadályozza, később tönkre teszi. Az örökös izgatottság az idegrendszert szétzilálja, az érzékszervek meghibásodnak; különösen megromlik a látás és hallás. Végre mélyebb változások lépnek fel magában az agyvelőben és borító hártáiban is, úgy hogy a szellemi képességek gyengülése és az elme fokenkénti tompulása lehet a szesz által való idült mérgezettség szomorú következménye. Igen bajos volna számokban mutatni fel azon kárt, melyet a szesz italokkal visszaélés okoz, de annyit még is kimutathatunk, hogy az iszákosok életének fonala általában sokkal hamarabb szakad el, mint a mérsékelt életüekké, az előbbiek között sokkal nagyobb a halandóság, különösen kholera-járványok idején aránytalanul nagy számmal halnak el az iszákosok. Kiszámíthatatlan az az erkölcsi veszteség is, melyet a részegesség okoz az által, hogy tönkre teszi a családok boldogságát és az anyagi jóllétet, hogy elősegíti a bűnt. Börtön, örültek háza és a temető azon pihenő helyek, melyekhez a vidám kocsma és a hallgatag nagy ivó életök útjain nagyon is gyakran és nagyon is korán érkeznek meg.“ (Dr. Erismann).

Az iszákosság szenvedélye mind inkább közönyös- sé teszi az embert kötelességei iránt és képtelenebbé azoknak elvégzésére. A munkásság csökkenésével csökken a jövedelem; a kocsma felemészti a vagyont; beköszönt a szükség, a nyomor. És az iszákos ember végső kétségbeesésében ismét csak azzal törekszik öntudatát és vádoló lelkiismeretét elfojtani, a mi őt így tönkre tette, reszkető kezével nyul a pálinkás üveg után.

Mily iszonyu sorsa lehet egy részeges ember családjának! Naponta látni a családfőt ittasságának előbb neveléses, majd boszantó és félelmetes, végül undorító phasisaiban; remegni tőle, mint egy örültől, s tudni azt, hogy ez állapoton segíteni nem lehet! Ily viszonyok között lassanként minden családi kötelék, szeretet, tisztelet, részvét, tekintély felbomlik. A gyermekek a nyomornak és inségnek martalékul vetve kitzasztatnak a nagy világba, még mielőtt képesítették volna arra, hogy magukat az életben fenntarthassák. Az erkölcsi és társadalmi törvényeket a szülői háznál nem tanulták meg; sőt maguk is öröklötték atyjok gyarlóságait, hajlamait. Az iszákos emberek gyermekei többnyire buta elméjűek, vagy ingerlékeny, vad természetűek s magok is részegeskedésre hajlandók. És a szerencsétlen anya ezt tudva, gyermekének már születésekor kénytelen lemondani azon reményről, hogy gyermekében valaha örö- mát leli.

Az iszákos ember szenvedélyének átkos súlya ránehezedik környezetében mindenre; romlik és pusztul alatta minden. Mennyit szenvednek országszerte csak a szegény házi állatok az ilyen emberek gondviselése alatt! Nem csak a fokenkénti szegényedés az oka annak, hogy hazánkban is úgy megapadt és elsatnyult a ló- és szarvasmarha-állomány, hanem oka az is, hogy a nagyobb rész ilyen emberek gondozására volt és van bízva.

Ha elgondoljuk, hogy a részegség miatt mennyi munkaerő hever és, megy kárba évenként, mennyi gyujtogatás, tűzvész történik; mennyi verekedés, emberölés és egyéb mindenféle bűn oka viheto vissza az illető vétkesnek részeg állapotára: el kell ismernünk, hogy kiszámíthatatlan az a kár, melyet a szesz italokkal való visszaélés okoz egyes embereknek, családoknak, egész népfajoknak és országoknak. Ázsia s Amerika miveletlenebb népfajai azóta indultak rohamosan a hanyatlás felé, a mióta megismertették velök a pálinkát. Elvégi a pálinka a maga ember-irtó szerepét minden kard és puska nélkül. Az együgyü, tudatlan vagy magán uralkodni nem tudó ember kezében veszélyesebb a pálinkás üveg, mint a gyermek kezében az éles kés.

A napokban olvashattuk a lapokból, mily nagy mértékben elharapózott az iszákosság Európa majd minden államában. Így például Belgiumról írják, hogy 1830 óta a szesz italok fogyasztása megötszörözödött, úgy hogy a redukált átlagos számítás szerint 40 liter szesz ital esik minden felnőtt férfira naponként, és a 102,000 csapszék közül minden 12 emberre jut egy. A brüsszeli kórházi orvosok állítása szerint száz eset közül 80-nál szesz italok hatása okozta a bajt. Most két annyi öngyilkosság fordul elé és háromszor annyi örült van Belgiumban, mint volt ezelőtt 30 évvel. Oly tények ezek, melyeket nem lehet csupán csak a népesség túltömöttségéből kimagyarázni.

Igaz, hogy nálunk is ijesztő mérvben terjed az iszákosság, különösen a pálinka-ivás a köznépnel, de mind e mellett nekünk fogalmunk sincs arról a kétségbeejtő nyomorról, testi, lelki elsatnyulásról és erkölcsi elaljasodásról, a minöket látni lehet a nagyobb gyárvárosok legalsó néprétegénél, az éhséggel küzdő gyári munkásoknál és a kereset nélkül tengődő napszamosoknál. Azt mondják az utazók, hogy felülhaladja ez minden képzeletünket.

Iszákosság és nyomor egyébiránt olyan ikertestvérek, a melyeken bajos felismerni, hogy melyik az idősebb. Nem lehet tagadni, hogy a köznép egy nagy részére nézve a létért való küzdelem felette kemény. Sokszor nehéz munkával is alig tud annyit szerezni naponta, a mennyivel éhség, lakás, fűtés és ruházatbeli szükségleteit, úgy a hogy kielégítheti; hát még ha családós és keresni nem tudó gyerekei vannak; vagy a

család valamelyik tagját — a mi nagyon gyakori — betegség veri le! Csoda-e, ha az ily nyomorult ember családjával együtt mohón nyúl elkeseredésében azon esz-köz vagy szer után, a mely neki gyorsan és olcsón megszerzi mindazt, a mi hiányzik s a mi után vágyik, megszerzi a jóllakás s a meleg érzetét, pillanatra fokozza erejét, életkedvét s végül előli benne az öntudatot?!

Ezeket tartotta szem előtt Liebig, midőn vegytani levelei egyikében így szól: „Az elszegényedést és nyomort a sok helyen túlságossá lenni kezdő pálinka ivásnak tulajdonítják; de ez tévedés. A pálinka használata nem az oka, hanem következése az inségnek. Kivétel az a szabály alól, ha egy jól táplált ember pálinkaivóvá lesz. Ha ellenben a munkás kevesebbet keres, mint a mennyi a neki szükséges eledelre kell, hogy erejét újra visszanyerje: a rideg, kérlelhetlen kényszerűség bírja őt rá a pálinkánál keresni menedéket. Neki dolgoznia kell, de a nem elégséges táplálék miatt naponként hiányzik bizonyos mennyiség erejéből. A pálinka az idegekre hatása következtében megengedi neki a hiányzó erőt kiegészíteni, de a teste rovására; megengedi azon mennyiséget ma használni föl, melyre a természet rendje szerint csak holnap került volna a sor. Nem egyéb az, mint az egészségre kibocsátott váltó, melyet utaltan hosszabbítani kell, mert nincs mód beváltani; a munkás a tőkét fogyasztja a kamatok helyett s így előbb utóbb testének bukása következik be.“

Ugyan ily nézetben vannak az egészségtan többi írói is. „Annak nem volna ugyan szabad megtörténni, — mondja az egyik, — hogy a munkás bérének felét szeszes italra s más élvezetnyújtó szorre költse, míg felesége és gyermekei gyakran szükségét szenvednek odahaza; pedig az ilyen megtörténik. De másfelől valósággal nem csoda, ha a szegény ember, kinek nem sok kedve lehet élni, de annál több meghalni, az „isteni nedv“ segítségével torkán önti le bánatát és a kocsmában hagyja utolsó garasát, mely úgy sem volna arra elég, hogy rajta elegendő táplálékot szerezzen; nem csoda, ha a munkás, kinek a legtöbb helyen nincs más alkalmja kielégíteni teljesen jogosult vágyát szórakozás és multság után, — vasárnap egész heti bérét a kocsmában pazarolja el.“ —

(Vége követ.)

Paal Ferencz.

I R O D A L O M.

Történelmi tankönyvek.

(Folytatás.)

Az egyiknek czime:

Kézikönyv az egyetemes történelem tanítására életrajzi irányban. Népiskolai növendékek számára készitette Orbán József sárospataki tanár. Kiadja az irodalmi kör a

főiskola költségén. Ára kötetlen 30 kr. kötve 37 kr. Második átdolgozott kiadás. Sárospatak 1882. 8. r. 147 l.

A másodikonak czime:

Magyarország története népiskolák számára. Kiadja az irodalmi kör a főiskola költségén. Tizenharmadik kiadás Sárospatak, 1878. 108 l. 8-r.

Mind a kettőhöz együtt egy Vezérkönyv. Sárospatak, 1870.

Lássuk az elsőt. Ez a világtörténelem főbb eseményeit adja elő 5 szakaszban, melyek közül az I. tárgyalja a keleti népek történetét, a II. a görögök, a III. a rómaiak, a IV. a középkor, az V. az újkor történetét.

E tartalomról látható, hogy elemi iskolában a miniszteri tanterv értelmében nem lehet használni. De a szerző népiskolának szánta, minélfogva fettehetjük, hogy talán felső népiskolára is gondolt, mivel ott egy év lévén a világtörténelem eltanítására megszabva hetenként két órán s a növendékek kora s előkészülete is szűk korlátokat szabván a történelmi oktatásnak, egy ilyen forma terjedelmű s tartalmu könyv a czéljának megfelelő lehetne.

Szerzőnknek czélja, mint maga mondja az, hogy a történelem tanítása által a növendékeket vallásos, erkölcsi érzésű emberré, értelmes, jellemes polgárokká képezze, nemes példák felmutatása által a haza és szabadság szeretetét sziveikben ápolja, értelmüket a történelemben nyilatkozó örök igazság s isteni törvényyszerűség belátására vezérelje.

E czéljának megvalósítása végett különös figyelmet fordít arra, hogy elbeszéléseit a vallással viszonyba hozza; erkölcsi s hazafiai tanulságokat von le s a hol lehet utal a bibliára. Ilyen tanulságok például. Babilonia és Ninive történelméből megtanuljuk, hogy az erős kőfalak, várak és tornyok magukban még nem biztos védgátak az ellenség ellen. A mely nép erkölcsében megromlik, fényűzés és erkölcstelenség benne gyökeret vet, az előbb-utóbb egy más erőteljesebb nemzet zsákmányává lesz.

Feniczia történetéből: Bármely csekély számu nép is méltó helyet foglalhat el a világtörténelemben, ha anyagi és szellemi munkásságával mások felett kitűnik s munkásságának gyümölcseivel a közjót elmozdítja.

Xerxes példája mutatja, hogy az országok ereje nem a zsoldosok számában, hanem polgárai hazaszeretetében áll s hogy egy szabad nemzetet, mely hazájáért élni, halni kész nem könnyű feladat meghódítani.

Demosthenes példájából megtanulhatjuk, hogy az erős akarat, szorgalom, kitartás a legnagyobb akadályokon is győzedelmeskedik.

Koriólán példája mutatja, mily szép és nemes erény a gyermekekben a szülők iránti engedelmesség. Koriólán kész volt életét inkább áldozatul vetni, mint anyja kérését visszautasítani.

A hunok története tanulságot nyújt arra, hogy elvesz az oly nemzet, melynek fiai közt nincs egyetértés.

Az avar nép története azt bizonyítja, hogy a mely nép csak fegyvererőre építi hatalmát, annak keresménye ősi kézre soha sem jut.

Bonaparte Napoleon életéből: A ki hatalmával visszaél, a népek szabadságát elnyomja, mindent csak a maga hasznára tesz, annak bármily nagy ember legyen is, előbb-utóbb meg kell buknia, stb.

Az I. sz. „Ázsia nevezetesebb népei és emberci az ó világban“ czim alatt a következő tételeket foglalja magában: Az emberiség első lakhelye és elterjedése a földön. Az emberek első foglalkozása. Babilonia és Asszírnia. Asszírnia története. Nabukadnezár, Babilon királya. Palesztina. Az izraeliták története Ábrahám, Mózes és a bírák alatt. Az izraeliták története Saul, Dávid és Salamon királyok alatt. Izrael és Juda országa. Fenícia, Egyiptom, Egyiptom első története. Nagy-Ramzesz. Nechó és Pszamenith. A két Ptolemeusz. Az egyiptomiak vallása s műveltségi élete. Kis-ázsia. Krezus. Media. Zoroaszter. Persia. Cirusz. Dariusz. Hisztaszpesz. Xerxesz. Dáriusz. Kodomannus. India. Khina. Konfuciusz. Khina műveltségi állapota. Az emberiség előhaladása.

Szerzőnk a keleti népek történelmét szoros összekötetésbe igyekszik hozni a szent történettel s olyan szempontból tárgyalja, hogy a növendékek a zsidó néppel viszonyban élt s a szent történetre befolyást gyakorolt népekről s nevezetesebb férfiakkal ismereteket szerezzenek. E népek történelméből valamit tudni szükségesnek tartja a szerző azért, mert az itt előadandó események mintegy magyarázatai, mellesleges kibővítései a már tanult történeteknek; továbbá az egyiptomiak s a többi itt előforduló népek történelme annyira össze van szövődve a keresztyén vallással, hogy azokról minden keresztyén hallott s hall egyetmást még a templomban is. A sz. e szakaszt úgyszólván vallásos szempontból tárgyalja s ennek kifejezést is ad részint az által, hogy utal a bibliára részint úgy, hogy a népek történetét úgy adja elé, mint a melyet Isten intéz.

Ilyen utalás a bibliára péld. Nabum próféta azt mondja Ninivéről: A város teli van emberekkel mint a tó vízzel, annyi a kereskedő benne, mint a csillag az égen, hadi népe annyi, mint a sáska, kik téiben nyárban a kőfalakon laknak.“ Midőn Nabukadnezár Babilon építését bevégezte így szólott a mint Dániel próféta mondja: Ez ama nagy Babilon, melyet én építtettem országhazának az én ékességemnek dicsőségére.“ Egy más idézet abból az alkalomból, hogy Cirus persa király elfoglalta Babilont. „Omlott kőrákássá lett Babilon mint Jeremiás próféta megjövendölte, megszégyenültek az ő faragott képei, mert nem volt bennök lélek.“ Más helyen Jeremiás próféta azt mondja Nabukadnezárról: „erős mint az oroszlán, gyors repüléssel csap prédájára mint a sas, és azt martalékul ejti.“ Így tovább. Ezek természetesen a Vezérkönyvben vannak, valamint azon számos kis idézetek, melyeket Herodotból sző be, ki az általa leírt egyik másik helyet pld. Babilont is látta, s igen érdekesen tudja ismertetni.

E szakasz mind az anyag megválasztására, mind annak feldolgozására nézve biztos történelmi érzékre s helyes paedagogiai tapintatra vall.

A II-ik és III-ik szakaszban, melyekben a görögökről s rómaiakról szól a sz., a haza és szabadság szoretet, hősiesség és áldozatkészség felbresztését tartja főképen szem előtt.

E czéla Görögország történetében a regékből felveszi azon ismeretesebb elemeket, melyek főleg az Iliász és Odusseia által az újabb kor műveltségébe beszívárogtak s minden irodalmat annyira áthatottak, hogy imitt-amott még hirlapokban is hivatkozás történik rájuk, s róluk valamit hallani szájat irodalmunk megérthetéseért sem árt. Ilyenek a Herkulesz, Agamemnon, Akhillesz, Ulisszesz, Ájász és Hektorról szóló mondák röviden.

További czimek: Kodrusz Athene királya. Szólon Athene törvényadója. Likurgusz Spárta törvényadója. Miltiadesz. Leonidász. Themisztoklesz. Arisztidesz. Pauzaniász. Cimon. Periklesz. Alcibiadesz és Lizander. Epaminondász és Pelopidász. Macédoni Filep és Demoszthenesz. Nagy Sándor.

E czimek mind igen érdekesen, vonzóan, tanulságosan vannak tárgyalva. Helyeslem a szerzőnek azon törekvését, hogy az életrajzi irányt az által igyekszik mérsékelni, hogy az egyének életéből kiváltképpen azon tényeket, eseményeket emeli ki, melyek az illetőknek nyilvános életével működésével vannak összefüggésben.

(Felyt. köv.)

Fazakas József.

— Pozsonyban, Stampfel Károly udvari könyvkereskedésében „Magyar Helikon“ czimű irodalmi vállalat indult meg, mely magyar jeles írók, tudósok, művészek s államférfiak életrajzát közli.

Nevezett Helikonban eddig a következő életrajzok jelentek meg képekkel díszítve: I. füzet Toldy Ferencz, dr. Zólyomi Lajostól, II. füzet Vörösmarty Mihály, dr. Zólyomi Lajostól, III. füzet Dugonics András, Endrődi Sándortól, IV. füzet Kölcsey Ferencz, Endrődi Sándortól, V., VI., VII. és VIII. füzet Petőfi Sándor, dr. Vutkovich Sándortól. Ez utóbbi munka külön kiadásban is megjelent.

Az egyes füzetek ára 20 kr., Petőfi külön 80 kr., albumszerű díszkiadás, kötve 2 forint. Megrendelést elfogad minden könyvárus s az első füzet megtekintés végett az illetők rendelkezésére áll.

— Megjelent és beküldetett a „Magyar Paedagogiai Szemle“ IV. kötetének 2-ik füzeté, melyet Rill József szerkeszt, következő tartalommal: A népiskolai tanító képzés a görög katolikusoknál. Irta Rigán Mihály. (Szerkesztői bevezetéssel). Tanügyi, de nem módszertani dolgok. Rill Józseftől. A legelső magyar néplap és Arany János. Irta Révész Béla. Az iskolai nevelés akadályairól. Irta Vargha István. A biztosítás ügye és a tanítók. Irta Glatz György. Nehány szó az énektanításról. Édes Jánostól. Továbbá a rendes rovatok. A „Paedag. Szemle“ megjelenik havonként egyszer. Évi előfizetési ára 2 frt. 50 krajczár.

— *Beküldetett: Ó- és új-szövetségi bibliai történetek.* Róder Florenttól 2 kötet, ára 1 frt. 20 kr. Kiadja a Franklin társulat. — *Rövid hiterkölcsi beszédek.* Károly Gy. Hugótól 1 kötet ára 60 kr. Kiadja a Franklin-társulat. — *A kanári madár* tenyésztése és ápolása. Dr. Russ után fordította Klein Ödön. Budapest. A Révay testvérek bizománya. Ára 60 kr. — *Az Unitárius kis könyvtár* V. füzet, tartalma: Mi az unitarizmus? Bramley E. után. Szerk. Derzsi K. budapesti unitárius lelkész. Egy füzet ára 5 kr.

VEGYESEK.

— *Lapunk* mai számából a „Szemle“ rovat, továbbá a „Természetrész a népiskolában“ című cikkek befejezése a kellő tér hiánya miatt maradt ki.

— *Az országos tanítói árvaház* alapja már 3000 frton felülemelkedett.

— *Népnevelési ösztöndíj-egylet* alakult Szent-Endrén az ottani izr. hitközség elnöke és tanítója buzdítására, mely céljával tűzte, hogy a magyar nyelvben legtöbb előhaladást tanusított tanulókat felekezeti különbség nélkül segegyezze.

— *A kisküküllő megyei tanító testület* f. év. febr. hó 20-án érdekes jubileumot rendezett Kisgyörgy József dombói unitárius tanító tiszteletére, ki 42 évig sikeresen működött a népoktatás terén. Kitüntető elismerésben részesült derék kartársunk a tanítótestület, az egyházi előjáróság, a tanügyi kormány és a polgári hatóság részéről.

— *Bánffy-Hunyadon* az állami iskolák tanító-testülete az ottani casino nagy termében, a szegény tanulók segélyalapja javára, műkedvelői előadást rendezett f. hó 3-án. Előadták Várad Antalnak „A tör“ című pálya-koszoruzott vigjátékát. Az előadást táncvizgalom követte.

— *Meghívás.* A kolozsmegyei tanító-testület bánffy-hunyadi köre a jelen tanévi második rendes gyűlését Bánffy-Hunyadon f. év március hó 19-én tartja meg, melyre úgy a tagtársak, mint a tanügy iránt érdeklődők tisztelettel meghívotnak. A gyűlés programja: 1) Elnöki megnyitó, Ravasz György által. 2) A múlt gyűlés jegyzőkönyvének felolvasása és hitelesítése. 3) Az elnökséghez intézett iratok felolvasása és tárgyalása. 4) A tagok számbavétele. 5) Nyilvános tanítást tartanak: Horváth Irma és Szentgyörgyi L. 6) A nyilvános tanítások megbirálása zártülésben. 7) Vitatételeket terjesztenek elő Fekete Luiza és Gaal Iréne. E vitatételek tárgya: a) Mily bevett női kézimunka jár a népiskola elemi osztályaiban, és mily vidéken gyakorlati haszon nélkül, s ha az netán a törvényes tantervben is föl lenne véve, mellőzhető-e véglegesen taníttatása? b) Elég-e a munkatanításra kiszabott heti két óra? Mennyiben vegye számba a tanítónő a helybeli népviselet készítéséhez szükséges szabást és varrást és mily módon sajátíthatja el azt ő maga? c) Hogyan és mi módon taníttassanak és taníthatók sikerrel a keresetmódot biztosító iparmunkák az elemi népiskolában? d) Mily női kézimunkát tanuljon vagy

végezzen a népleánya a felsőbb vagy polgári iskolában? 8) Szintén vitatételeket terjeszt elő Bács György a következő kérdés köréből: Mi a legközelebbi feladata és teendője nálunk az ismétlő iskolának? 9) Indítványok tárgyalása s egyéb esetleg felmerülő keblü ügyek elintézése. Bánffy-Hunyad, 1883. március 7. Elnöki megbízásból: *Szentgyörgyi Lajos*, köri jegyző

— *A tanítók büntető jogáról* a német északnyugati tanítógyűlésen Brémában a következőképen nyilatkoztak: Az iskolának joga van a paedagogiai által helybenhagyott büntetéseket alkalmazni; e jognak minden korlátozása egyaránt káros befolyást gyakorol az oktatásra és a nevelésre; a tanítónak természetesen az alkalmazásnál gondos figyelemmel kell lennie a tanuló nevelésére; a büntetőjog túlhajtásainak esetei fölött az iskolai hatóságok vagy bírák csak gyakorló tanítók meghallgatásával ítéljenek.

— *Franciaországban* az iskolák reformja folyton halad. 1878—1881-ig 8688 új iskolát építettek, 8929-et ujonnan berendeztek és 12,510-ben az iskolai butorokat és anyagokat javították, kiegészítették avagy ujonnan megszerzték. Mindez mintegy 205,647,714 frank költséget okozott, a melyből 135,551,859 frank a községekre és departements-ekre esett. Hogy a kötelező oktatás törvénye teljesen keresztül legyen vive, kell még 27,475 új iskolát építeni, 12,111 újat beállítani és 30,050-et a szükséges anyagok és butorokkal ellátni. Mindez még 716,630,738 frank költséget igényel, a melyből 400,543 586 frank az állam és 316,087,152 frank a községek és departments-ek terhére fognak esni.

— *Kocsmáért templom.* Amerika egyik helységében egy kocsmáros azon ajánlatot tette, hogy ha a kocsmatartás joga kizárólag neki engedtetik át, ő ezért a legnagyobb készséggel magára vállalja a helybeli pap pontos fizetését, sőt ha arra szükség lesz, minden öt évben új templomot építtet.

— *Nyilvános nyugtatványok.* Lapunk árában mult 1882-dik évre 3 frt. hátralékot kifizették: Özv. Olasz Károlyné, Kolozsvár. Özv. Nagy Jánosné, Kolozsvár. Demeter Róbert, K.-Vásárhely. Bányai Lajos, Mákó. Nagy Ferencz, Fejérd. Baló Sándor, ref. lelk. Kolozsvár (1881-ik év II-ik felére is 1 frt. 50 kr.)

1882-ik év II-ik felére: Tanító-egylet könyvtára, N.-Szeben. Filep Endre, Mőhács. Csálókői tanító-testület, Somorja. Boér Gerő, Kolozsvár. Állami tanító-képezde „Önképzőkör“ Kolozsvár. Pataki Ferencz, M.-Sziget (1879. II-ik felére 1 frt. 50 krt. 1880-ik év I-ső felére is 1 frt. 50 krt.)

1883-ik évre 3 frtjával: Tanító-testület könyvtára, N.-Szeben. Koos Ferencz, Brassó. Polgári iskola tanári kar, Győr. Állami népiskola, N.-Szeben. Községi iskola, Zilah. Budai tanító-testület, B.-Pest. Állami iskola, Aranyos-Rákos. Polgári flu iskola, N.-Egyed. Ungur Péter, Balázsfalva. Allain Gyula állami isk. igazgató Helics. Uy Bálint, Zilah. Állami isk. Nagyg. Állami iskola, Voldorf. Májai István tanár, Torda.

1883-ik év I-ső felére 1 frt. 50 krjával: Fehér kereszt szálloda, Déva. János Lajos, Brassó. Bányai Lajos, Mákó. Állami tanító-képezde „Önképzőkör“, Kolozsvár.

Kolozsvárt, 1883. márcz. 12.

Dézi László
pénztáros.